

The Norton Anthology of Theory and Criticism

**Vincent B. Leitch, et al. New York: W. W. Norton & Company, 2010.
2nd Edition, 2800 Pages.**

کتاب حاضر یکی از مجموعه‌های بسیار جالب و عالمانه در خصوص اهم نظریه‌هایی است که تاکنون در حوزه ادبیات و نقد ادبی تولید شده است. گستره زمانی مطرح شده در این کتاب از حدود پانصد سال پیش از میلاد حضرت مسیح تا روزگار معاصر ما را در بر می‌گیرد.

به جز سر ویراستار مجموعه، آقای بلاچ، شش استاد دیگر ادبیات در تدوین این کتاب هم همکاری فعال داشته‌اند. کتاب موردنظر به سه بخش اصلی تقسیم شده و دارای ۴۷ موضوع کلی است و در بردارنده گزیده آثار ۱۳۹ نفر از ادیبان و نظریه‌پردازان ادبی است. بخش پایانی کتاب، کتابشناسی برگزیده‌ای از آثار مربوط به نظریه‌ها و نقدهای ادبی را در ۶ بخش و طی ۳۳ صفحه ارائه می‌دهد که خود به غنای کتاب افزوده است.

کتاب دارای دو نوع فهرست مطالب است: یکی بر حسب آنچه در صفحات کتاب به توالی از آغاز تا انجام آورده شده و دیگری فهرست مباحث بر حسب موضوعات اصلی و زیرشاخه‌های هر کدام است. البته فهرست دوم بیشتر گویای گستره و تنوعات موضوعی کتاب است، زیرا در بخش اول آن، تحت عنوان مکاتب و حرکتهای نوین و معاصر، عناوین زیر درج شده‌اند: مطالعات فرهنگی، ساختارشکنی و پساساختارگرایی، نظریه و نقد زن‌سالاری، صورت‌گرایی، نقد جنس‌گرایانه، مارکسیسم، تاریخ‌گرایی جدید، پدیدارشناسی، علم تفسیر و نظریه پاسخ خواننده، نظریه و نقد (دوره) مابعد استعماری، روان تحلیلی، مطالعات نژادگرایانه و قوم‌گرایانه، ساختارگرایی و نشانه‌شناسی. در بخش دوم که ناظر بر ژانرها (گونه‌های ادبی) است، بخش‌های ذیل درج شده‌اند: حماسه و رومانس، نمایشنامه، رمان، شعر و فرهنگ عامه. در بخش سوم که معطوف به دوره‌های تاریخی است، اهم دسته‌بندی‌های مندرج معطوف به نظریه‌ها و نقد ادوار ادبی ذیل هستند: کلاسیکی (یونانی)، میانه (رومیایی)، رنسانس، روشنگری، رمانتیک و بالاخره دوره ویکتوریایی. بخش چهارم به مسائل و موضوعات مطروحه مربوط می‌شود که در برگزیده اینها

است: زیبایی‌شناسی، ضدنظریه، نویسندگی، پیکر، متن معیار/سنت، دفاعیه‌هایی از نقد، اخلاق و نقد ادبی، جنسیت، جهانی‌شدگی، ایدئولوژی و حاکمیت، نهادینه‌سازی مطالعه ادبی، نظریه تفسیر، زبان، تاریخ ادبی، (رویکرد) نوین (مدرن، نظریه روایی، تبارشناسی (فیلولوژی)، پسامدرن، فرهنگ چاپی، بازنمایی و واقع‌گرایی، معانی و بیان، ذهنی بودن/ هویت، زبان محلی و ملیت، و بالاخره ادبیات بانوان. ذیل هر کدام از ریز موضوعات مطرح شده نام نویسندگان موردنظر و شماره صفحات مقالات یا گزیده آثارشان درج شده است.

به لحاظ ساختاری، ابتدا نام نویسنده همراه با سال تولد و فوت وی می‌آید و سپس اطلاعاتی اجمالی به صورت شمه‌ای از زندگینامه وی همراه با جزئیاتی که اهمیت کار و اثرش را می‌نمایاند ذکر می‌گردد و گاه به حوادث مهم روزگارش که وی را به سوی ادبیات کشانده است هم پرداخته می‌شود. سپس کتاب‌شناسی آثار و نوشته‌هایش مطالب گفته شده را تکمیل کرده و در آخر قطعه یا قطعات موردنظر درج شده می‌آید که البته هر جایی که حاجت به توضیح باشد، پانوشته‌های هر صفحه، آنها را به خوانندگان عرضه می‌کند. مطالب به گونه‌ای چینش شده‌اند که مطالب مربوط به هر نویسنده را می‌توان به مثابه بسته‌ای جمع و جور و نیز مستقل در نظر گرفت که تقریباً هر آنچه موردنیاز است در آن گنجانده شده است. خاطرنشان می‌گردد که بخش کتابشناسی درباره هر مؤلف آنچنان به خوبی نوشته شده است که اطلاعاتی دقیق همراه با نقد و ایرادات وارد بر برخی کتاب‌ها را هم به خواننده عرضه می‌کند. جالب توجه آنکه در ذیل نام هر نویسنده، قطعاتی که از وی نقل شده است بر حسب توالی تاریخی از قدیم به جدید چینش شده است که خود امکان پی‌گیری سیر منطقی و زمانی تحول اندیشه‌ها را فراهم می‌آورد.

برای افزایش سودمندی ویراست حاضر (ویراست دوم) اقدامات ویژه‌ای صورت گرفت. با توجه به اینکه ویراست نخست کتاب در سال ۲۰۰۱ چاپ شده، متصدیان امر برای تدوین ویراست دوم تقریباً با دویست نفر از آنانی که از ویراست نخست استفاده کرده بودند تماس گرفته و اجماع نظرات آنها را در قالب پرسشنامه جویا شدند.

از آنجا که همه نویسندگان مطرح شده در این کتاب اصلاً انگلیسی‌زبان و یا انگلیسی‌نویس نیستند، سعی فراوان شده است که از بهترین ترجمه‌های انگلیسی آثار آنان به قلم متخصصان فن استفاده شود. برخی از متون مفصل کوتاه شده و البته نویسندگانی هم برای نخستین بار در این حوزه به جهان انگلیسی‌زبان معرفی شده‌اند. از این رو، علی‌رغم اینکه در غالب کتاب‌های نظریه و نقد ادبی گرایش عمده به سوی نویسندگانی است که در وهله نخست انگلیسی‌زبان و

سپس اروپایی - آمریکایی باشند، این ویراست اقدامی در خلاف این جریان غالب را در پیش گرفته است: معرفی چهره‌های ادبی و نظریه‌پردازان حوزه نقد از آفریقا، آمریکای لاتین، آسیای جنوب شرقی و خاورمیانه و به ویژه جهان عرب. در خصوص سنت عربی (و نه ضرورتاً اسلامی [که خود جای بحثی جدی دارد]) از نویسنده لبنانی سوری‌الاصل، آقای دکتر علی احمد سعید، معروف به ادونیس، قطعاتی را ذکر می‌کند که به واقع ترجمه انگلیسی درس‌هایی است که وی در کولژ دو فرانس پاریس به زبان‌های عربی و فرانسوی ارائه کرده است. شخصیت دیگری که از کشورهای اسلامی معرفی شده است. موسی بن میمون است که اصالتاً فلسفه‌دانی یهودی اهل قرطبه در اسپانیا بوده ولی به دلیل قرار گرفتن در فضای کشورهای مسلمان در اسپانیای آن روزگاران به این کتاب راه یافته است.

بر پایه آنچه در گفتار آغازین کتاب آمده است، هیئت تحریریه کتاب حاضر خود را موظف دیده‌اند تا نویسندگان کمتر مطرح شده را با گزیده آثارشان درج کنند، آثار بلند و طولانی را تلخیص و آثار دوران‌سازی همچون کتاب سرمایه، اثر کامل مارکس را با تأثیرش در فضای نقد ادبی مطرح کنند. همچنین مسیر کلی مطالب کتاب به صورتی مرتب و ارائه شود که تصویری از آغاز نخستین جوانه‌های اندیشه و نگرش به ادبیات تا به امروز به دست داده شود.

با وجود همه تلاش‌هایی که در کتاب فوق‌الذکر صورت گرفت تا اثری سودمند به دست مخاطبان کتاب برسد، این اثر می‌توانست به گونه‌ای طراحی گردد که کارایی آن بیش از ویراست فعلی باشد. علیرغم تأکید بر سکولاریسم در علوم انسانی و علوم اجتماعی مشهود در غالب حرکت‌ها، نحله‌ها، مکاتب، دانشگاه‌ها و محصولات آنها (خواه شفاهی، مکتوب و یا مجازی)، پدیده دین و به ویژه اسلام از جایگاهی مهم در معادلات سیاسی و فضاهای اجتماعی - فرهنگی جهان برخوردار است. اسلام واقعیتی است انکارناپذیر که تأثیر عمیق خود را در همه سطوح زندگی مسلمانان و حتی غیرمسلمانان ساکن در کشورهای اسلامی نشان داده است به گونه‌ای که حتی برخی از نمونه‌های ادبیات اسلامی و یا ادبیات مسلمانان^۱ را غیر مسلمانانی تولید کرده‌اند که از همین فضا تأثیر پذیرفته‌اند. عدم درج قطعه یا قطعاتی که نشانگر رویکرد اسلامی و یا

۱. از آنجا که همگی ادبیات تولید شده در سرزمین‌های اسلامی بیانگر ارزش‌های اسلامی نیست، اصطلاح ادبیات اسلامی بر آن دسته از ادبیات به کار می‌رود که منعکس‌کننده ارزش‌های تقلید اکبر و اصغر، یعنی قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام باشند. در مقابل، ادبیات مسلمانان ناظر به ادبیاتی است که قطع نظر از محتوا، صرفاً توسط مسلمانان تولید شده است.

رویکرد مسلمانان معتقد نسبت به ادبیات باشد را می‌توان به طرق گوناگون تفسیر کرد. ولی هر توجیهی که ارائه شود و هر چقدر هم قابل قبول نشان داده شود، نفس عدم درج ادبیات اسلامی نشان‌دهنده این مهم است که جای ادبیات اسلامی تا چه حد و در چه مجموعه‌هایی خالی است و رسالت ادیبان مسلمان به طور اعم و ادیبان و نظریه‌پردازان ادبی معطوف به ادبیات شیعه در چه موقعیت‌هایی جای معرفی شدن دارد.

هر چند اگر بتوان نپرداختن گردآورندگان کتاب فوق به بحث‌های مربوط به ادبیات اسلامی (و یا حتی ادبیات مسلمان) را به نوعی توجیه کرد، اما عدم درج مقالات و یا قطعاتی حاکی از نگاه دین‌باورانه (ولو در شکل غربی آن) را باید به حساب نوعی سکولاریسم ادبی گذاشت و پژوهش‌هایی که در دیگر منابع مربوط به حوزه دین و ادبیات (حتی از نگاه عام غربی - مسیحی است) می‌شود در این مجموعه نمود بسیار کم‌رنگی دارند.^۱ هر چند انتظارات از مجموعه‌هایی مانند آنچه مؤسسه نورتون تولید می‌کند بسیار بالا است، اما قدر مسلم آنکه کتاب موردنظر علیرغم برخی کاستی‌هایش هنوز هم می‌تواند کتاب مرجع موفق قلمداد گردد که نیازهای اولیه مخاطبان خاص خود را برآورده می‌کند.

۱. بدون تردید رابطه میان ادبیات و دین از سوی برخی نویسندگان غیرمسلمان هم به بحث گذاشته شده است. برخی تأملات از این دست را می‌توان در آثار ذیل پیگیری کرد:

Detweiler, R., and D. Jasper, eds., Religion and Literature: A Reader, Louisville, Kent.: Westminster John Knot Press, 2000.
 Hass, A. W., D. Jasper, and E. Jay, eds., The Oxford Handbook of English Literature and Theology, Oxford: Oxford University Press, 2007.
 Jasper, D., The Study of Literature and Religion: An Introduction, 2nd ed., London: Palgrave, 1989; Eugene, OR: Wipf and Stock, 2009.

درباره ادبیات اسلامی به کتاب‌های استاد ارجمند محمد رضا حکیمی تحت عنوان ادبیات و تعهد در اسلام (چاپ مکرر قم: دلیل ما، ۱۳۸۲) و حضرت حجت‌الاسلام و المسلمین جواد محدثی با عنوان ادب آل الله (قم: زائر، ۱۳۷۸ ش) اشاره کرد.